ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИДИ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Грицька Т.С.

Сучасний етап розвитку компетентнісного підходу в освіті характеризується розширенням кола наукових інтересів багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо розробки його концептуальних засад, зокрема, визначення переліку й сутності ключових компетентностей та втілення їх у відповідних освітніх нормативних документах.

Поняттям «компетентність» українська освіта оперує в значенні, запропонованому європейськими країнами. Експерти визначають поняття компетентності (competency) як здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання [6]. Компетентність ґрунтується на знаннях і вміннях, але ними не вичерпується, обов'язково охоплюючи особистісне ставлення до них людини, а також її досвід, який дає змогу ці знання «вплести» в те, що вона вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, у якій вона зможе їх застосувати. Таким чином, кожна компетентність побудована на поєднанні пізнавальних ставлень і практичних навичок, знань і вмінь, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, тобто усього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Невід'ємною частиною загального поняття компетентність є поняття інформаційні компетентності учнів, яке передбачає оволодіння різноманітними інформаційними технологіями, уміннями здобувати, критично осмислювати і творчо використовувати інформацію. Його виникнення пов'язане з розвитком інформаційного суспільства, нових інформаційних технологій, необхідністю постійного самовдосконалення людини XXI ст. Фундаментальною загальнонауковою категорією, що виконує функцію базисного поняття у провідних галузях сучасного наукового знання, стає інформація [2].

Поняття «інформаційна компетентність» достатньо широке і визначається на сучасному етапі розвитку педагогіки неоднозначне. Так, у дослідженнях учених поняття «інформаційна компетентність» трактується як: складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь у галузі інноваційних технологій і певного набору особових якостей (О.Б. Зайцева, 2002); нова грамотність, до складу якої входять уміння активної самостійної обробки інформації людиною, прийняття принципово нових рішень в непередбачених ситуаціях з використанням технологічних засобів (А.Л. Семенов, 2000).

Поряд із поняттям «інформаційна компетентність» часто використовуються такі поняття, як «комп'ютерна компетентність», «комп'ютерна грамотність», «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «інформаційно-технологічна компетентність», «інформаційна культура». При цьому слід відзначити різні підходи вчених до трактування цих понять [1].

Розглянемо, що означають ці поняття.

В.А. Дарлінгер визначає комп'ютерну компетентність як рівневу освіту, що характеризує професійну підготовку фахівця до використання інформаційно-комунікаційних технологій на теоретичному, практичному і творчому рівнях [4].

Поняття «комп'ютерна грамотність» містить у собі визначені загальні знання, що стосуються інформаційних комп'ютерних технологій, комп'ютерів, їхнього потенціалу, можливостей і меж їх використання для розв'язання різних професійних завдань, а також основи знань і практичних навичок роботи з комп'ютером.

Комп'ютерна компетентність і комп'ютерна грамотність передбачають формування навичок роботи лише з комп'ютерною технікою, а не з інформаційними технологіями взагалі. Формування в учнів комп'ютерної грамотності переслідує одну мету — прагматичну, але при цьому упускається інша — загальноосвітня, яка полягає в освоєнні фундаментальних понять сучасної інформатики [3], а особливо тут не врахована робота з інформацією в процесі здійснення професійної діяльності та життєдіяльності взагалі.

Якщо зміст поняття «комп'ютерна грамотність» стосується навичок роботи з комп'ютерною технікою, то зміст поняття «інформаційна компетентність» припускає наявність у сучасної людини виробленої звички одержувати знання з використанням можливостей сучасних комп'ютерних технологій точно так само, як ми нині одержуємо через книги. У такий спосіб сукупність стійких навичок постійного ефективного застосування досягнень цивілізації, зокрема виховання мотивації та навичок застосування інформаційних технологій, визначається як інформаційна компетентність.

Баловсяк Н. зазначає, що у дослідженнях американської асоціації бібліотекарів для позначення знань, умінь і навичок студентів у роботі з інформацією, інформаційними та комп'ютерними технологіями використовують поняття комп'ютерна грамотність, технологічна грамотність та інформаційна грамотність [1].

Комп'ютерна грамотність — це знання основ роботи певних апаратних і програмних засобів.

Технологічна грамотність — це розуміння основних концепцій технологій та їх застосування.

Американська асоціація бібліотекарів визначає інформаційну грамотність як набір здібностей, який є в індивідуумів, і передбачає вміння визначати необхідність інформації, оцінювати її й ефективно використовувати [11]. Отже, інформаційна грамотність — це навички роботи з інформацією у різних формах її представлення.

Відмінність між комп'ютерною та технологічною грамотністю полягає в тому, що комп'ютерна грамотність в основному акцентується на вмісті, аналізі й інформаційному пошуку, зв'язку й оцінці, технологічна грамотність передбачає глибоке розуміння як технологій взагалі, так і технологій роботи з конкретними програмними продуктами. У цьому випадку інформаційна грамотність є ширшою сферою компетентності [1].

У структурі категорії «інформаційна компетентність» виділяють компоненти [9]:

- **когнітивний**: відображає процеси переробки інформації на основі мікрокогнітивних актів (аналіз інформації, що надходить, формалізація, порівняння, узагальнення, синтез з наявними базами знань, розробка варіантів використання інформації і прогнозування наслідків реалізації вирішення проблемної ситуації, генерація і прогнозування використання нової інформації і взаємодія її з наявними базами знань, організація зберігання і відновлення інформації в довгостроковій пам'яті);
- **ціннісно-мотиваційний**: полягає в створенні умов, які сприяють входженню старшокласника у світ цінностей, що надають допомогу у виборі важливих ціннісних орієнтацій; характеризує ступінь мотиваційних спонук людини, що впливають на ставлення індивідів до роботи і до життя в цілому, виділяються чотири домінуючі типи спонук — до досягнень, приналежності до групи, володіння владою, компетентності;
- **техніко-технологічний**: відображає розуміння принципів роботи, можливостей і обмежень технічних пристроїв, призначених для автоматизованого пошуку й обробки інформації; знання відмінностей автоматизованого і автоматичного виконання інформаційних процесів; уміння класифікувати задачі за типами з подальшим вирішенням і вибором певного технічного засобу залежно від його основних характеристик; включає: розуміння суті технологічного підходу до реалізації діяльності; знання особливостей засобів інформаційних технологій з пошуку, переробки і зберігання інформації, а також виявлення, створення і прогнозування можливих технологічних етапів з переробки інформаційних потоків; технологічні навички й уміння роботи з інформаційними потоками (зокрема, за допомогою засобів інформаційних технологій);
- **комунікативний**: відображає знання, розуміння, застосування мов (природних, формальних) та інших видів знакових систем, технічних засобів комунікацій в процесі передавання інформації від однієї людини до іншої за допомогою різноманітних форм і способів спілкування (вербальних, невербальних);
- **рефлексія**: полягає в усвідомленні власного рівня саморегуляції особистості, за якого життєва функція самосвідомості полягає в самоврядуванні поведінкою особи, а також у розширенні самосвідомості, самореалізації.

Розглянемо, яким чином відбуватиметься процес формування інформаційних компетентностей учнів у сучасній школі.

Виходячи з існуючих рівнів засвоєння учнями як навчального матеріалу, так і будь-якої інформації взагалі, а саме: *розпізнавання* (ознайомлювальний рівень досягнення учня), *репродукції* (відтворний), *перетворювального* (перетворюючий, реконструктивний) і *творчого* (творчий рівень досягнення), можна визначити етапи формування інформаційних компетентностей, які повинен проходити учень під час роботи з інформацією [2]:

- **ознайомлення** — учень визначає кількість інформації з проблеми і можливість її опрацьовування;
- **репродукція** — учень вивчає масив інформації з проблеми, накопичує її;
- **перетворення** — критичне осмислення масиву інформації: порівняння фрагментів з різних джерел однієї тематики, визначення їх достовірності; виключення робочої інформації: її узагальнення;
- **творчий етап** — створення власного інтелектуального продукту на основі одержаної і перетвореної інформації: формулювання гіпотез, їх перевірка і доведення, створення власних теорій, написання творчих робіт, художніх творів.

Виходячи з цього, можна розрізняти такі види інформаційних компетентностей учнів основної школи:

- **елементарні** — засвоєння на початковому рівні необхідної навчальної інформації (необхідне обов'язкове вдосконалення на наступному рівні);
- **базові** — володіння оптимальним обсягом інформації, необхідним для засвоєння основного навчального змісту; уміння критично осмислювати масиви інформації: порівнювати фрагменти з різних джерел з однієї тематики; визначати їх достовірність, одержувати інформацію, потрібну для роботи; узагальнювати її;
- **творчі** — створення власного інтелектуального продукту на основі одержаної і перетвореної інформації.

Отже, досвід щодо формування вмінь працювати з інформацією накопичений. Але проблема — як досягти сформованості інформаційних компетентностей, які допоможуть випускнику швидко працювати в інформаційному просторі, залишається ще невирішеною. Тому першочерговим завданням є ознайомлення з цим досвідом, визначення шляхів розв'язання складної невідкладної проблеми формування інформаційних компетентностей у учнів.

Література

1. *Баловсяк Н.* Інформаційна компетентність фахівця // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2004. — №5. — С. 21–28.
2. *Баранова О.* Інформаційні компетентності учнів як дидактична категорія// Біологія і хімія в школі. — 2004. — №6. — С. 32–34.
3. *Голунова Л.В.* Научно-теоретическое обоснование понятия «информационная грамотность» // Наука и образование: Всероссийская научная конференция, г. Белово, 12–13 апреля 2002 г. (http://belovo.kemsu.ru/conferens/conferens1/tezis/Sek5_I/26.html).
4. *Далингер В.А.* Компьютерная компетентность — основа профессионализма современного учителя математики // Информационные технологии в образовании-2003: Материалы конференции (http://ito.edu.rU/2003/II/3/II-3-1788.html).
5. Державний стандарт загальної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України. — Освіта України. Нормативно-правові документи. — Л.: Міленіум.
6. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики)// Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І., Овчарук О.В., Паращенко Л.І., Пометун О.І., Савченко О.Я., Трубачова С.Е. — К.: Видавництво «К.І.С», 2004.
7. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів 5–11 класів з української рідної мови // Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Рідна мова, 5–11 класи. — К.: Шкільний світ, 2001.
8. *Онопрієнко О.* Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті // Шлях освіти. — 2007. — №4. — С. 32–37.
9. *Тришина С.В.* Информационная компетентность как педагогическая категорія // http://www.eidos.ru/journal/2005/ 0910–11.htm.
10. *Хуторской А.* Ключевые компетентности как компонент личностно ориентированной парадигмы образования // Народное образование. — 2003. — №8.
11. Information Literacy Competency Standards for Higher Educatic (http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetency.htm).